

ISSN 1563-0223 • Индекс 75878; 25878

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

AL-FARABI KAZAKH
NATIONAL UNIVERSITY

ХАБАРШЫ

ФИЛОЛОГИЯ СЕРИЯСЫ

ВЕСТНИК

СЕРИЯ ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ

BULLETIN

PHILOLOGY SERIES

1(159) 2016

ISSN 1563-0223
Индекс 75878; 25878

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Филология сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия филологическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

KazNU BULLETIN

Philology series

№1 (159)

Алматы
«Қазак университеті»
2016

ХАБАРШЫ

ФИЛОЛОГИЯ СЕРИЯСЫ №1 (159)

ISSN 1563-0223
Индекс 75878; 25878

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ағпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Қуәлік №956-Ж.

Журнал жылына 6 рет жарыққа шығады

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Зуева Н.Ю. — ф.ғ.к. доценті (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абдимаңұлы Ө. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (ғылыми редактор) (Қазақстан)
Есімова Ж.Д. — ф.ғ.к. доценті, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (ғылыми редактордың орынбасары) (Қазақстан)
Алқебаева Д.А. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (редактор) (Қазақстан)
Алтынбекова О.Б. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (редактор) (Қазақстан)
Таева Р.М. — ф.ғ.к. доценті, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (редактор) (Қазақстан)
Дәлебаев Ж.Д. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Қазақстан)
Джолдасбекова Б.У. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ҰҒА-ның корреспондент мүшесі (Қазақстан)
Гусман-Тирадо Рафаэль — ф.ғ.д. профессоры, Гранада университеті (Гранада қ., Испания)

Жаң Дицжиң — ф.ғ.д. профессоры, Пекин ұлттық орталық университеті (Пекин қ., Қытай)
Кибальник С.А. — ф.ғ.д. профессоры, Орыс әдебиеті институты (Санкт-Петербург қ., Ресей)
Ковтун А.И. — ф.ғ.д. профессоры, Университет Виттаутаса Великого (Каунас қ., Литва)
Курдюмов В.А. — ф.ғ.д. профессоры, Шет тілдер институты (Мәскеу қ., Ресей)
Мадиева Г.Б. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Қазақстан)
Сойлемез Орхан — ф.ғ.д. профессоры, Ардахан университеті (Стамбул қ., Түркия)
Сүлейменова Э.Д. — ф.ғ.д. профессоры, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Қазақстан)
Хаяти Дивили — ф.ғ.д. профессоры, Юнус Эмре институты (Анкара қ., Түркия)
Янковский Х. — ф.ғ.д. профессоры, Адам Мицкевич атындағы университеті (Познан қ., Польша)

ҚАЗАҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
Б А С П А Т Ы

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы

Гүлмира Шаккозова
Телефон: +77017242911
E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Компьютерде беттеген:

Айгүл Алдашева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші

Молдір Оміртайқызы
Телефон: +7(727)377-34-11
E-mail: Moldir.Omirtaikyz@kaznu.kz

ИБ № 9400

Басуға 11.02.2016 жылы қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8, Көлемі 38,6 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.
Тапсырыс №1457. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

Дәдебаев Ж.,
Бисенбаев П., Кәрібозов Е.

**Шыңғыс Айтматовтың
психопозитикасы**

Dadebayev Zh.,
Bissenbayev P., Karibozov E.

**Psihopoetika
of Chingiz Aitmatov**

Дадебаев Ж.,
Бисенбаев П., Карибозов Е.

**Психопозитика
Чингиза Айтматова**

Мақала Шыңғыс Айтматовтың психопозитикасы мәселесіне арналған. Талдау материалы ретінде жазушының «Жәмила» повесі алынған. «Жәмила» – жазушының психопозитикалық мәнерінің ерекшеліктері айқын көрініс тапқан шығармасы. Баяндамада жан мен тән, іш пен тыс және бұлардың өзара қарым-қатынастары, байланыстары, қайшылықтары, көркемдік қызметтері қарастырылады. Жазушының психопозитикасына тән ерекшеліктер адамның ақылы мен сезімінің, жаны мен тәннің күресі арқылы көрсетілетіні туралы ой негізделеді. Ш. Айтматовтың психопозитикасы – көркем әдебиеттегі, көркемдік ойлаудағы айрықша үлгі, үлкен жетістіктің, асқан шеберліктің көрінісі.

Түйін сөздер: Шыңғыс Айтматов, психопозитика, жан мен тән, іш пен тыс, синтетикалық және аналитикалық, эпикалық және лирикалық, өзара қарым-қатынас, шеберлік.

The article focuses on the issue of psihopoetiki Chingiz Aitmatov. The material for analysis was the novel «Jamila» of Aitmatov. Features inherent psihopoetika writer clearly expressed in the novel «Jamila». Examined the relationship, the relationship and the contradiction of human phenomena, both spiritual and physical, domestic and foreign, their artistic features in the structure of psihopoetiks of the writer. Substantiates the idea that psihopoetika Aitmatov – it is an example of creative thinking, creative writing high.

Key words: Chingiz Aitmatov, psihopoetika, soul and body, inner and outer, synthetic and analytical, epic and lyrical, the relationship mastery.

Статья посвящена проблеме психопозитики Чингиза Айтматова. Материалом для анализа послужила повесть «Джамия» Ч. Айтматова. Особенности, присущие психопозитике писателя, ярко выражены в повести «Джамия». Рассмотрены взаимоотношения, взаимосвязи и противоречия таких общечеловеческих явлений, как душевное и телесное, внутреннее и внешнее, их художественные функции в структуре психопозитики писателя. Обоснована мысль о том, что психопозитика Ч. Айтматова – это образец художественного мышления, высокого писательского мастерства.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, психопозитика, душа и тело, внутреннее и внешнее, синтетическое и аналитическое, эпическое и лирическое, взаимоотношение, мастерство.

ШЫҢҒЫС АЙТМАТОВТЫҢ ПСИХОПОЭТИКАСЫ

Психопоэтика – поэтикадағы күрделі, синкретті, пәнаралық сала. Шыңғыс Айтматовтың психопоэтикасы аясында әдеби шығармадағы адамның жаны мен тәні, іші мен тысы арасындағы сабақтастық, олардың көркемдік-эстетикалық қызметі қарастырылады. Адамның шындығы оның мынадай қырлары арқылы ашылады: а) жаны (іш); ә) тәні (тыс). Іш пен тыс әдебиеттанудағы психологиялық талдаудың аналитикалық және синтетикалық түрлеріне сәйкес келеді [1, 156]. Адамның сөзі мен іс-әрекеті де адамның шыны мен сырын танытатыны анық. Бірақ бұларды да жан мен тән шегіндегі құбылыстар қатарында қабылдаған дұрыс. Өйткені психопоэтика жүйесінде әдеби шығармадағы адамның сөзі де іс-әрекеті те ішкі және сыртқы болып бөлінеді. Ш. Айтматов шығармаларында жан құбылуларынан жанның өз шындығымен қатар тысқы шындықтың сыры танылады, тәnniң құбылуларынан, сыртқы іс-әрекеттен жанның жайы аңғарылады.

Психопоэтиканың көркемдік-эстетикалық қызметі көркем әдебиеттің басты ерекшеліктерін анықтайды. Көркем әдебиетте адам өмірінің, адам қоғамының шындығы суреттелетін болғандықтан, психопоэтикалық бейнелеу құралдырын әр жазушы пайдалануға ерікті. Бірақ психопоэтикалық бірбүтін кемелдікке жеткен жұлдызы жарық жазушы сирек. Ш. Айтматов – көркем әдебиет әлеміндегі осындай жұлдызы жарық жазушы.

Жазушының «Жәмила» повесіндегі кейіпкерлердің бәрі де дара, типтік тұлға деңгейінде сомдалған. Қазақ әдебиетінің алыбы Мұхтар Әуезов -Шыңғыс Айтматовтың «Жәмила» повесі» туралы алғаш пікір айтқан адам және алғаш жоғары баға берген адам. Қырғыздың жас жазушысы Ш. Айтматовтың «Жәмила» повесінде адам өмірінің терең шындығын, адам жанының асыл сырын, нәзік сезімін суреттеуде шынайы шеберлік барын М. Әуезов сүйсініп, разы болып айтты [2, 301]. «Жәмила» повесі, академик Абдылдажан Ақматалиевтің пікірінше, жазушының атақ-даңқын бүкіл әлемге шығарды [3, 353]. Ш. Айтматовтың атын әлемге танытқан повестің басты көркемдік ерекшелігі психопоэтикалық даралығында еді.

«Кіші үйде кіші анам мен оның келіні ғана қалды. Ол екеуі де ертеден қара кешке дейін колхоз жұмысында. Кіші апамды

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім Раздел 1 Әдебиеттану Литературоведение

Жаксылыков А.Ж. Методологические принципы изучения поэтики и эстетики казахских и ногайских жырау	4
Abdulina A. Axiological dominants of modern Kazakh literature in the light of the «Mangelic el» idea	14
Айнабекова Г.Б. «Дегдар» ПО	18
Ахметжанова А.И. Руническое письмо как хранитель исторической информации	22
Базылова Б.К., Калинина В.В. Приемы создания образа в литературном портрете	28
Дәдебаев Ж., Бисенбаев П., Кәрібозов Е. Шыңғыс Айтматовтың психопоэтикасы	34
Джолдасбекова Б.У., Баратов Ш.М. Исследование творчества Пушкина в литературоведении Казахстана	40
Жанабаев К., Акбердиқызы У. Теория Парри-Лорда в исследовании поэзии жырау XV-XVIII веков	46
Исмаилов Н. Отношение к восточным и западным традициям в Нахчыванской литературной среде (XIX век - начало XX века)	52
Қабылов Ә.Д. Гротеск: теориясы мен қолданысы	60
Какильбаева Э.Т. Семиотика «алматинского текста» в поэмах Владимира Луговского и Олжаса Сулейменова	66
Қалқабаева С.Ә. Әзілхан Нұршайықовтың лирикалық повестері	72
Мейрамғалиева Р.М. К вопросу о влиянии Горького на творчество А.И. Куприна	78
Рамазанова А.Х. История издания дастана «Арзу и Гамбар» в Европе	84
Сейтқазы Э.А. О. Бөкей шығармаларындағы образы-символдар	90
Садықов С. Түркология тарланы	96
Temirbolat A.B., Aisultanova K.A. Features of National Idea's Reflection in the Kazakh Literature	106

2-бөлім Раздел 2 Тіл білімі Языкознание

Акбаров А. Семантический анализ различных типов дискурса в трудах Руми и Диздара	114
Абаева Ж.С. Прецедентные тексты в СМИ	120
Абдурахманова К. Синтаксико-семантический обзор эмотивности в тексте	126
Айтмамбетов Ф.У., Лесбекова Л.Ж., Калдыкозова С.Е., Анартаева Г.У., Турсунов А.Н. Позиционные сингармонические и несингармонические чередования звуков (на материале казахского, узбекского и русского языков)	132